

*Ольга Петухова,
аспірант кафедри філософії і методології
державного управління НАДУ*

Традиції Майдану та їх вплив на суспільно-політичний світогляд

У межах статті здійснено теоретико-методологічний аналіз традицій Майдану та їх впливу на суспільно-політичний світогляд, значення Майдану для консолідації суспільства, визначено функції традицій Майдану в суспільстві і державі, виявлена роль громадянського контролю дій влади у традиціях Майдану та обґрунтована суспільна потреба в його інтегративній площині.

Ключові слова: Майдан, інтегративна ідеологія, національні традиції згуртованості суспільства.

The subject of the article is a theoretical and methodological analysis of the Maidan's traditions and their impact on the social and political world-view, Maidan's role in consolidation of society. The key research tasks are to: determine the functions of Maidan's traditions in the society and state; determine the role of civil control in the tradition of the Maidan; Identify and justify Maidan's integrative role as the reply on the society demands.

Key words: Maidan, integrative ideology, national traditions of society consolidation.

Постановка проблеми. Для гарантування стабільного розвитку України та вирішення суспільних завдань необхідно створювати умови злагоди та згуртованості в суспільстві та владі. Однак у сфері державного управління відсутнє комплексне дослідження національних традицій згуртованості крізь призму державотворчого процесу, з якими вони історично пов'язані. Поняття "Майдан" служить у культурно-історичній традиції як об'єднуюча складова та може становити окремий науковий інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням української помаранчевої революції присвячена праця Р.А.Офіцинського [1], її причини і наслідки досліджено у статті

Ю.Рубан [2], проблематику текстів на плакатах з Майдану висвітлено в роботі Т.О.Марценюк [3], роль масових комунікацій під час революційних подій визначена Н.М.Рудніченко [4].

Аналіз наукової літератури показав, що, осмислюючи питання згуртованості суспільства, потрібно визначити смислову форму Майдану як відображення національного способу спільного розвитку в державі.

Мета статті - осмислення традицій Майдану та визначення його ролі у консолідації суспільства.

Вклад основного матеріалу. Суспільство, в якому є продуктивні форми об'єднання, де зберігаються національні традиції та враховується національний менталітет, підвищує комунікативні потреби та прагне до встановлення зв'язків на рівні взаєморозуміння держави та громадян. Певна форма, через яку можуть відбуватися історичні процеси об'єднання, є Майдан, який розширює можливості свого використання та зберігається в суспільстві як символічний показник рівня довіри, ініціативи та стабільності.

Характерною рисою традиційного українського суспільства є згуртована взаємодія в суспільному житті. Центральним важливим осередком громадського життя суспільства були церква і майдан біля неї. Історично майданом називалася центральна площа поселення, на якій збиралися для вирішення важливих питань громади і де, передусім, люди спілкувалися.

Головним його призначенням було скеровувати соціальне життя односельців або городян у русло справедливості, забезпечувати дотримання норм суспільної моралі, організовувати дозвілля.

Ще з часів Київської Русі на площі біля головного храму міста чи села, де могла вміститись велика кількість людей, відбувалися вічові зібрання як форма прямого народного правління. Зазвичай віче збиралося за ініціативою князя, але траплялись стихійні віча проти волі князя, які порушували усталений порядок урочистих зборів. У разі виникнення суперечностей і відсутності єдності з обговорюваних питань на вічах вирували пристрасті. Але головне - остаточне рішення

приймалось лише за умови одностайності, можливо, переважною більшістю. Громадянські свята, сільські сходи, оголошення найважливіших рішень імперської адміністрації селянам, влаштування покарань винних, вирішення соціальних проблем відбувалися на майдані і люди скликалися на нього церковним дзвоном. Спеціально влаштовувалося на майдані місце для проведення ярмарків як невід'ємного компонента свят традиційного українського села та селища. Головним каналом інформації та носіями національної культури слугували розповіді та пісні мандрівних кобзарів, соціально-побутові пісні яких збуджували інтерес до власної історії і національних цінностей.

Упродовж XVI-XVIII століть в Україні козацтво як своєрідне, неординарне суспільно-політичне явище було важливим спонукальним чинником суспільно-економічного розвитку та військово-політичних відносин.

Для зручності управління традиційним місцем проведення козацьких рад, органів козацького управління, де обговорювали та вирішували питання внутрішньої і зовнішньої політики, адміністративні, судові, військові справи, обирали та скидали гетьманів та козацьку старшину, був майдан як центральна площа, навколо якої розташовувалась інфраструктура поселення (церква, стовп для покарань, а навколо - великі хати - курені, будинки для старшини, канцелярії, арсеналу, різні майстерні та ін.) [5]. Рішення ради вважалося думкою всього війська, відповідало соціальним очікуванням мас і було обов'язковим до виконання кожним членом козацького товариства.

З часом мітинги, молебні, військові паради відбуватимуться на центральних площах або майданах.

Перші паради датуються епохою правління Петра III. Їх організатори прагнули продемонструвати свою владу та модель суспільного устрою країни.

Після Жовтневої революції (1917 р.) масові паради набули іншого змісту, вони мали засвідчувати "правильність обраного шляху" та відданість народу своїм керівникам. Військовий парад, пізніше - парад фізкультурників стали народною традицією, виявом схвалення політики керівників держави, а також очікуваним святом для народних мас. Традиційними для

подібних заходів стали вшановування ветеранів Другої світової війни, парад військової техніки.

Демонстрація військової потужності і стратегічного потенціалу поступово виходила на перший план. В умовах постійного протистояння зі Сполученими Штатами Америки військові паради ставали демонстрацією зброї і перемоги комуністичної ідеології в геополітичній боротьбі двох систем.

Після здобуття незалежності Україною відновилися військові паради на Хрещатику на знак утвердження суверенності та вірності курсу національного розвитку держави, яка 300 років перебувала під гнітом імперії.

Сьогодні Майдан Незалежності - центральна площа Києва. В другій половині XIX ст. вона мала назву Хрещатицька. Там був ринок, відбувалися циркові вистави, гуляння. Пізніше площа отримувала назви: Думської, імені Калініна, Жовтневої революції, а з 26 серпня 1991 р. й донині називається "Майдан Незалежності".

У 2004 р. Майдан став центром помаранчевої революції як відображення прагнення мільйонів українських людей до цивілізованого, мирного протесту та зміни режиму за допомогою масових виступів проти грубих порушень виборчого процесу. Як зазначає А.Ф.Колодій, досліджуючи події того часу, то був рік гострої політичної боротьби у зв'язку з президентськими виборами, в тому числі й шляхом відвертих фальсифікацій результатів волевиявлення народу. "Однак ні політична опозиція, ні громадянське суспільство не мали наміру цього допустити. Тому численні порушення закону під час виборів та фальсифікація їх результатів владною стороною призвели до виникнення глибокої суспільно-політичної кризи та виходу з неї через справжнє "повстання мас" у листопаді-грудні 2004 р., яке отримало назву Помаранчевої революції або Майдану (за місцем проведення основних акцій протесту - на майдані Незалежності в Києві та центральних площах інших міст країни)" [6, с.179]. Вулична демократія стає національною традицією, владою, яку дав Майдан. Помаранчеві атрибути - стрічки, шарфи, парасольки нагадують гасла того часу "Не зрадь Майдан!", завдяки якому з'явилося нове свято в календарі незалежної України.

День Свободи, запроваджений в 2005 р. тодішнім Президентом і лідером Помаранчевої революції Віктором Ющенком 22 листопада, був скасований у грудні 2011 р. Президентом Віктором Януковичем та названий Днем соборності і свободи і перенесений на 22 січня.

Успіх політичних майданових подій впливає на конфігурацію міжнародних відносин України, перерозподіляючи акценти ЗМІ, на дипломатичну діяльність, підсилюючи членство в міжнародних організаціях, збільшує прямі інвестиції в незалежну державу. Впливає і на політико-психологічні чинники, де різні ЗМІ прагнули осмислити українську політичну динаміку доби помаранчевої революції в режимі реального часу, відображаючи демократичні події мовою контрастів, створювали позитивний або негативний імідж подій за допомогою метафор "оранжевий бульдозер", "оранжевая чума", "оранжевий заговор", "оранжевий путч", "американский сценарий", "перемога справедливості"; "загроза розколу країни", "боротьба за демократичні цінності", "розділення нації" [4]. Під час президентських виборів, коли порушення досягають деякого порогу, населення вибирає стратегію "протесту" і виходить на вулиці. Професійні співтовариства політтехнологів, які все можуть прорахувати і на багато чого можуть впливати, управляють населенням без масового насильства, спираючись на маніпуляції його політичними перевагами. Публічні лідери, музиканти та спортсмени виступили пропагандистами масових акцій протесту. В цьому протистоянні на перший план виходять політтехнології для обслуговування політичної еліти з передбачуваним результатом. Ці штучні замовні проекти послаблюють державу. Раніше, до помаранчевої революції, на президентських виборах громадяни віддавали перевагу тим чи іншим політичним силам залежно від симпатії до політичних фігур (Кравчука, Кучми, Чорновола, Мороза, Симоненко та ін.), а не з позиції поляризації суперечності "сходу" та "заходу".

Як зауважив Тарас Стецьків, "один з найбільших уроків, які нам потрібно винести з тих подій, - це те, що мало зробити успішну революцію, треба ще привести до влади адекватну еліту" [7].

На думку дослідника Ю.Рубана, "суспільство дезорієнтують гучні антикорупційні заяви політиків, які не можуть пояснити людям походження своїх статків" [2]. Зрозуміло, в такий ситуації люди втомилися від підкуплених фарисеїв - політиків, здобули певний імунітет супроти сталого маніпулювання та відчули, що вони щось означають, що від них щось залежить і вони мають певну суспільну вагу.

Майдан консолідує суспільство і репрезентує його як єдину зрілу націю. У Т.О.Марценюк [3] проводила контент-аналіз написів на плакатах учасників Майдану під час помаранчевої революції та зробила висновок, що небайдужість людей об'єднала їх за ідентифікацією зі своїм населеним пунктом ("Нова Одеса за Юценка", "Одеса таки так", "Закарпаття"), а також певні соціальні групи ("Києво-Могилянська академія страйкує", "Студенти КППТак!"), що висловлюють ціннісні переконання ("Ви програли тому, що брехали", "Правда переможе") [3]. Відбувається еволюція в управлінні державою та якісні зміни в соціумі. Авторитаризм виснажився. Наявність опозиції - це чинник політичної стабільності і відповідальності. Втрата довіри до виборів, якщо цьому вчасно не запобігти, може вилитися у вуличні протести. У цьому протиборстві перемагає той, хто готовий піти на самопожертву. Ризик фізичних наслідків - політичний і юридичний ризик для влади. Позбувшись довіри, влада може протистояти масовій мобілізації населення на несанкціоновані виступи лише за допомогою силових методів. Договірні стосунки, хоч і є обмеженими, не залишають місця насильству і вкладають у процес управління країною свій творчий потенціал. Помилки внутрішнього державного управління піддаються корекції, а відкрита фальсифікація та зловживання під час виборчих процесів проважують населення на революційні ситуації, які неможливо врегулювати указом Президента і навіть постановою суду, тобто "проблема національної консолідації безпосередньо пов'язується з легітимацією влади в незалежній державі, з її "узаконанням" у свідомості всіх соціальних та етнокультурних груп, що творять суспільство" [8, с.195]. Стихійні виступи та акти громадянської непокори ведуть до розколу країни, а в разі застосування владою

сили все це може призвести до громадянської війни, про що засвідчують події так званої "арабської весни" в Африці. У цьому сенсі, на думку Е.Щербенко, "славнозвісне "Разом нас багато, нас не подолати!" означає... феномен більшості, поєднаної початками гідності, громадянської відповідальності. І сенс не в тому, що з нами, раз ми більшість, нічого не зробити, - а в тому, що не усунеш ці начала, які поєднали нас, у тому, що "Свободу не спинити!" [9].

Обов'язок, який повинен стати потребою громадянина, політична дія задля чесних виборів. Масова активність громадян відповідально голосувати з особистих переконань, а не продавати голос, - вже запорука успіху. Об'єднання безлічі незгодних між собою груп на простій основі - легальних виборів обмежують можливості маніпуляцій та змушують політиків відмовитися від цинічного зловживання владою. Протести за розкладом з штатною масовкою залишаються штучним продуктом з малим попитом. Майдан повинен жити своїм традиційним історичним життям зі своєю консолідуючою філософією, сприяти діалогу влади і суспільства на засадах взаємної відповідальності задля розвитку суспільного управління, спілкуванню і відпочинку, щоб стати не меморіалом пам'яті героїчно загиблих, а місцем святкування незалежності, соборності та свободи. З точки зору М.Павлюх, помаранчева революція "розвінчала багато міфів і стереотипів про Україну. Змінилися політичні стереотипи: "кучмізм", радянськість", "злочинність" на такі, як "помаранчева Україна", "помаранчева опозиція", "цінності майдану"; економічні: "Україна - Росія № 2", "підніжка Москви", "ворог ЄС" на "європейська держава", "партнер ЄС". Зник міф про польськофобію після запрошення польської сторони до розв'язання конфлікту між біло-блакитними і помаранчевими під час революції. Образ українця - "занедбаного", "волоцюги", "алкоголіка" змінився на образ "патріота", "толерантного громадянина", "гостинного господаря" [10, с. 260].

Нинішня потреба часу вимагає пошуку спільного, об'єднуючого елемента, з огляду на головне завдання сьогодення, яке полягає в установленні довіри між владою і народом. Лише

злагода дає змогу згуртувати спільноту навколо певних центральних ідей у цивілізованій державі.

Висновки. Майдан для суспільства є своєрідним лакмусовим папірцем, який відображає політичний, психологічний, культурно-духовний стан нації в певний історичний момент. При переході від однієї моделі суспільного устрою до іншої визначальною є роль Майдану, який демонструє процеси розвитку громадянського суспільства, реформування держави та стає суспільною силою об'єднуючої ідеології.

Майдан - це суспільний інтегратор та координатор окремих соціальних груп, їх свідомісного та світоглядного поля, де висока здатність до самоорганізації та згуртованості суспільства з'ясовується через комунікативні засоби.

Майдан виконує важливі функції в суспільстві і державі: консолідує, регулює, мотиває, стабілізує та відіграє нову роль в оцінці політичних дій влади і наслідків цих дій.

У сучасній політиці влада потребує громадського контролю з відповідними структурами захисту демократії. Навіть дуже ефективна влада, якщо вона безконтрольна, має схильність погіршуватися. Тому оптимальна форма політичної організації - "Майдан" утворилася для того, щоб відстоювати, захищати громадянами свій голос, сподіваючись на побудову справедливого суспільства.

Майдан репрезентує державу в міжнародному суспільстві як політичного партнера та впливає на конфігурацію міжнародних відносин України.

У подальших дослідженнях слід визначити вплив Майданових подій на систему державного управління.

Список використаних джерел

1. *Офіцинський Р. А.* Державотворчий процес в Україні 1991-2004 років (на матеріалах періодики Заходу) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : спец. 07.00.01 / Офіцинський Р. А. - Ужгород, 2006. - 36 с.

2. *Рубан Ю. Г.* "Помаранчева революція": стратегічна оцінка в контексті Європейської перспективи / Ю. Г. Рубан // Вісн. НАН України. - 2009. - № 12. - С. 3-7.

3. *Марценюк Т. О.* Про що говорить Майдан: якісний контентаналіз надписів на плакатах учасників / Т. О. Марценюк // Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки. - 2005. - Т. 46. - С. 60-66.

4. *Рудніченко Н. М.* Дискурс електронних засобів масової комунікації в інформаційному суспільстві : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Рудніченко Н. М. - К., 2009. - 20 с.

5. *Гончарук П. С.* Історія України з найдавніших часів до початку ХХ століття : навч. посіб. / П. С. Гончарук. - 2-ге вид. - К. : Центр учб. л-ри, 2009. - 528 с.

6. *Колодій А. Ф.* Основи демократії : підруч. для студ. вищих навч. закл. / за заг. ред. А. Ф. Колодій. - 3-тє вид., оновл. і доповн.- Львів : Астролябія, 2009. - 832 с.

7. Оранжевая революция: победа которую не удержали [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://rus.newsru.ua>

8. Традиції демократичного врядування в історії українського державотворення : монографія / авт. кол. : В. М. Князєв, Ю. В. Бакаєв, Т. Е. Василевська ; за заг. ред. В. М. Князєва. - К. : НАДУ, 2010. - 220 с.

9. *Щербенко Е.* Помаранчева революція і нігілізм / Е. Щербенко // Магістеріум. Політичні студії / Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія". - К. : Видавн. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. - Вип. 31. - С. 71-75.

10. *Павлюх М.* Стереотипи й образи України та українця в сучасній польській журналістиці / М. Павлюх // Вісн. Львів. унту. 2007. - Вип. 30. - С. 253-261. - (Серія "Журналістика").